

«Біздің ойлағанымыз ел-жұрттың қамы...»

XX ғасырдың басы әлем тарихында үлкен өзгеріс пен төңкеріс дүрбелеңімен есте қалды. Осы тарих сахнасында қазақ халқының да тағдыры шешілді. Сондықтан 70 жылдық Кеңестік дәуір туралы сөз қозғау үшін көптеген ізденістер мен мыңдаған мұрағат құжаттары мұқият зерттеуді қажет етеді. Ғасыр басындағы тарих керуенінің жүріс-тұрысын ұғынуға септігі тиер деген оймен бұл естіген естелікті жазуды қолға алдым. Әңгіме ұлағатты ұстаз Елеусіз Құлымбетұлының 1917-18 жылдары Кеңес өкіметінің Ташкент қаласында ақ, қызыл болып соғысып жатқан аумалы-төкпелі заманда өмір сүрген қазақтың қайраткері ұлы Дүйсебай Нысанбайұлынан естіген естелігі туралы болмақ. Бірақ, бұл ұзақ әңгіме. Біз естеліктің тек Тұрар ағамызға қатысты тұсын ғана алып отырмыз.

Дүйсебайдың әңгімесі

«Тұрар қазақ ұлты емес, жалпы түркі жұртының қамын жеген адам болды. Сәуір айының соңғы күндерінің бірінде Тұрар менімен оңаша кездескенде:

— Сізге сенуге бола ма? Бір құпия жұмыс бар, — деді.

— Неге сенбеске, сенімге лайықсыз қу болсам сұрамас едің ғой, айтқын, құпияны сақтай білетін жанбыз.

— Олай болса бүгін кешке менің үйіме, екі жараулы атты тауып қосаққа ала келсеңіз. Мәселені үйге келген соң түсінерсіз.

Мен өзімнің сенімді адамдарым арқылы аттарды тауып түнделетіп Тұрардың үйіне келдім. Ішке кірсем терде Тұрар, Мұстафа Шоқай мен Мұхамеджан Тынышпаев үшеуі еңгімелесіп отыр екен. Оларға мен туралы Тұрар айтқан болу керек, мен сәл тіксініп қалдым. Себебі, ЧК-ның Мұстафаны көрсен дереу тұтқындау, мүмкіншілік болмаған жағдайда көзін жою туралы нұсқауы бар болатын. Соны сөзген Тұрар: «Дүйсеке, біз бодан елдің оқыған ұлдарымыз, бұл жігіттердің де, сіз бен біздің ойлағанымыз ел-жұрттың қамы, басқа мүдде жоқ. Сондықтан ел қамын жеген ер-азаматтар барлық заманда ел үшін қажет, әлдеқалай заман боларын кім біледі? Орталықтың берген тапсырмаларына бас шұлғи бермей, бір-бірімізді қорғап, өз халқымыздың мүддесін бірінші мәселеде ойлауымыз керек» деді. Содан олар да жиналып дайын отыр екен. Мен Тұрардың өтінішімен әкелген салт аттарға Мұстафа мен Мұхамеджанды отырғызып, алдында өзім жүріп, Ташкент қаласы күзетінен аман-есен Шенгелді стансасына қарай өткізіп жібердім. Солай бұл ісіміз сол құпия күйінде қалды ғой. Енді, міне, саған бірінші мәрте айтып отырмын.

Жұмыс бабында Мәскеуге барғанда Тұрардың үйінде талай қонақта болдым. Тұрармен өмірінің соңына дейін жақсы қатынаста болдық» деп әңгімесін аяқтады Елеусіз Құлымбетұлы.

Құрманғали ОРАЗБАЕВ,
ғалым,

М.Әуезов атындағы ОҚУ-дің факультет
деканы.